

Nikolaj Vasiljevič GOGOLJ: MRTVE DUŠE

ŽIVLJENJE IN DELO

Nikolaj Vasiljevič Gogolj je bil rojen 1809 pri Poltavi v Ukrajini v obubožani plemiški družini. Oče je bil tudi pisec komedij in pesnik. Gogolj je v domači hiši dobil zanimanje za literaturo. Po gimnaziji je študiral v Peterburgu. Nekaj časa je v Nemčiji nato se vrne v Peterburg, se spozna z literati in postane profesor zgodovine na peterburški univerzi. V tem času je napisal svoje zgodbe pod naslovom Večeri na pristavi blizu Dikanjke, s katerimi je začel svojo pripovedno pot. Povesti so napisane močno v romantičnem duhu in v njih obdela ukrajinske ljudske motive, življenje ukrajinske vasi z njenimi narodopisnimi posebnostmi. Važno je, da je kljub opaznim romantičnim elementom prikazano resnično ukrajinsko življenje, predvsem lepe stvari: sejmi, zabave, srečna ljubezen. Gogolj je kot predavatelj na univerzi neuspešen, zato se posveti samo književnemu ustvarjanju. Ko opusti službo izidejo Arabeske in Mirgorod, prvič zazveni njegov grenki smeh, ko upodobi življenje malih, bednih in otopelih ljudi. Iz tega časa je tudi znamenita povest Taras Buljba, povest iz junaške zgodovine Ukrajine, o bojih kozakov s Poljaki, poveljuje ljubezen do domovine. Nato izidejo Gogoljeve Peterburške povesti, kjer izrazi vtise iz peterburskega življenja. Gre za prikaz mestnega življenja, znamenito mesto ima povest - novela Plašč. V nji je s toplim humorjem in sočutjem do trpečega človeka izoblikoval tip bednega malega uradnika, ki je zavljo enoličnega dela in revščine otopel za vse lepo. Ta povest je vplivala, ker je opozarjala na socialne krivice. Svoj kritični odnos do ruskega življenja pa je Gogolj izrazil v svojih glavnih delih v komediji Revizor, kjer je razkril podkupljivost, lenobo, omejenost in pokvarjenost podeželskega uradništva in v največjem delu, romanu Mrtve duše, ki je obtožba carizma in razmer v carski Rusiji. Gogolj je nato odšel v tujino in takrat je že bil močno bolan (duševna bolezen). Vrsto let preživi v zahodni Evropi, zlasti v Rimu. Tu je zapadel v religiozno mistiko in težke moralne krize. Leta 1848 je potoval v Jeruzalem in po vrnitvi živel v hudi depresiji. Izdal je še knjigo Izbrana mesta iz dopisovanja s prijatelji. V tej knjigi pa Gogolj zagovarja fevdalizem in absolutizem, svoje prejšnje pisanje pa proglasi za škodljivo. Vsa napredna javnost je to obsodila, posebno še kritik Belinski. Nato izda se Avtorjevo izpoved, v kateri skuša opravičiti svojo zmoto. Duševna kriza zrahlja njegovo fizično zdravje in leta 1852 umre.

Gogolj je v ruski književnosti predhodnik realizma.

ROMAN MRTVE DUŠE

Rusija je bila v 19. stoletju še napol fevdalna, od velikih evropskih dežel najbolj zaostala, s pretežno tlačanskim kmečkim prebivalstvom, brez pomembnejšega meščanstva, večje industrije in proletariata, z izobraženstvom, ki je izviralo večidel iz plemstva. Ruska družba je čutila močno potrebo po stvarnem predstavljanju najbolj perečih pojavov ruskega življenja, zaostalosti, nekulturnosti, moralne sprevrženosti, ki so terjale velike reforme ali celo revolucijo.

Roman je strašna obtožba carizma in gnilih razmer v carski Rusiji. Kakor nekatera druga njegova dela je brez kompliciranega zapleta in celo ljubezenskega motiva ni, ki je navadno bistven za roman. Poglavlja sledijo drugo drugemu kot pri kaki pustolovski zgodbi. So epizode, ki so povezane z osrednjo osebo, ki je oboje: slepar in potujoči pustolovec.

Roman Mrtve duše si je Gogolj zamislil v 3 delih, prikazal naj bi takšno Rusijo, kot jo je pisatelj gledal in pa idealno, bodočo Rusijo, kakršno si je želel. Ohranjen je samo prvi del, ki pa je že sam po sebi sklenjena celota. Gogolj je mislil, da bo tudi pri drugem in tretjem delu knjige imel tak uspeh, kot ga je požel pri prvem. Celoto je zasnoval po zgledu Dantejeve Božanske komedije. Prvi del, ki prikazuje samo negativne plati Rusije, naj bi bil njen Pekel. Drugi del je načrtoval kot Dantejeve Vice, na višji moralni ravni, tretji del pa bi prikazal Čičikovo popolno moralno prerojenje ali celo možnost prerojenja Rusije, pokazal naj bi pot k odrešitvi.

Posebno mesto imajo v romanu deli, ki jih lahko označimo kot lirske vložke. V Mrtvih dušah nima avtor pred sabo več samo svoje Ukrajine, ampak vso neobjeto, neizmerno Rusijo, vse puste in

zaostale kote domovine. To so tista mesta v romanu, kjer Gogolj govori o posebni izrazitosti ruskega jezika, poudarja kulturno tradicijo, izraža svojo ljubezen do domovine in do ruske prirode. Gogolj svojega romana tudi ni imenoval roman ampak poemo, zaradi teh lirskih mest. To je roman, ki nima ljubezenske zgodbe, tako lepega slavospjeva v ruski književnosti ne najdemo. Licemerski svet je hermetično zaprt. V njem samem ni več resnice, oziroma se sprevrže kvečjemu v bežen škandal. Ob koncu uprizori Gogolj srečanje med bežečim Čičikovom in pogrebnim sprevodom, v katerem nesejo policijskega predsednika, žrtev škandala, ki je nastal ravno zaradi Čičikova. Srečala sta se rabelj in žrtev, vendar rabelj ves nebogljen trepeta skrit v kočiji, da ga ne bi prepoznali. Vendar ni nobenega razloga za strah in trepet, krog laži in hipokrizije je spet strnjen. Resnica se je sicer nekajkrat zabliskala, a hip nato je že spet padla v najbolj temno pozabljenje in nobene možnosti ni, da bi se uresničila. Podoba sveta v Mrtvih dušah nam jasno dokazuje, da je družba sama s svojim ravnanjem razvrednotila vsa merila. Svet v romanu je razklan na dvoje: na eni strani je Rusija, so ruski ljudje, narava, na drugi strani pa so Čičikovi, Manilovi, Sobakjeviči, Pljuškini, Korobočke, generalni gubernatorji, policijski in sodnijski predsedniki itd. Ruska izobrazena javnost je sprejela to znamenito Gogoljevo satirično-humoristično delo, dosledno realistično, od domovinske ljubezni narekovano poemo s priznanjem. Znani kritik Belinski je Mrtve duše proglasil za simbol ruskega družbenega mrtvila. To je pa tudi neposredna in svečana izpoved avtorjeve ljubezni, spoštovanja, občudovanja, navezanosti. V slovenščino so prevedena vsa pomembnejša Gogoljeva dela. Pri nas je vplival Gogolj na Erjavca in Jenka (Jeprski učitelj).

VSEBINA ROMANA

Vsebina je prvi del Mrtvih duš zelo preprost. Pisatelj pokaže kako se slepar Čičikov pripelje v neko mesto, kjer spozna uradnike in okoliške graščake. Nato v 5 poglavjih obiše Čičikov 5 graščakov, da bi od njih nakupil mrtve duše, to je tiste tlačane, ki so umrli v času po zadnjem popisu prebivalstva, novega pa še ni bilo in so graščaki za te duše morali plačevati davek. Čičikov je hotel te tlačane zastaviti in na ta način obogateti. Pomembno je, kako se pred nami zvrsti galerija tipičnih predstavnikov tedanje Rusije, njenega vladajočega sloja. Ta vladajoči sloj predstavljajo graščaki, katerih lastnosti so nevednost, omejenost, bahastvo, skopost, nekritičnost in to so v bistvu mrtve duše, moralno slabi in propadli ljudje, s katerimi Gogolj kaže na propad človekove osebnosti, ki izvira iz splošnega propadanja fevdalizma. Portreti graščakov nam ostanejo v neizbrisnem spominu. Roman sicer ne vsebuje direktnega napada na tlačanski sistem kot tak, vendar indirektno opozarja na anomalijo njegovega obstoja. Napada vulgarnost in deformacijo življenja na splošno in ruskega tlačanstva posebej; odkriva Rusiji Rusijo.

Osrednja tema Mrtvih duš ni samo vrsta bolj ali manj spretnih goljufij, marveč v poemi nenehno živi še druga pomembnejša tema, to pa je tema o mrtvih, tema o smrti, prekupčevanje s smrtjo, odnos do mrtvih. Prekupčevati z vero in ljubeznijo, poštenostjo in neumnostjo, z domovino - vse to je nekako možno, na nek način normalno in zdravemu razumu razumljivo. Smrt pa se takšnim posegom upira. Oskrunitev smrti v resnici sploh ni možna. A prav to nemogoče in nenormalno se nenehoma uresničuje. Tu pa je vir groteskne, fantastične in grozljive komike, ki je značilna za celotni roman.

GLAVNA OSEBA ČIČIKOV

Čičikov se na zunaj razlikuje od graščakov in uradnikov, vendar je njegova zunanost in vedenje krinka, pod katero skriva svoje sleparske interese. Podobno kot v Revizorju nam Gogolj tudi tu prikaže uradništvo tisto, s katero išče Čičikov stik, da bi mu pomagalo pri izstavljanju papirjev za mrtve duše. Uradništvo je podkupljivo, umsko omejeno, torej na splošno nepošteno in to je tudi Gogoljeva kritika resničnosti tedanje Rusije. Čičikov ne more biti utelešenje čistega zla, niti ni borec. Res pa je, da je nekakšen zapeljevalec, ki zavaja ljudi v čudne kupčije. Čičikov je potujoči trgovec in goljuf, nastopa pa kot brezhiben gentleman. Namen njegovega potovanja je nakupiti

določeno število tlačanov, ki so pred kratkim umrli, tako da jih še niso izbrisali iz seznama in so zatoj uradno še vpisani kot živi. Čičikov namerava zastaviti te fiktivne tlačane v banki za veliko vsoto denarja, potem pa bi izginil in začel spodobno in udobno življenje v kaki dovolj oddaljeni provinci, kjer bi lahko prikriil svojo identiteto in preteklost. To niti ne bi bilo tako težko, kajti njegovo vedenje in njegova zunanost sta bili tako osvajajoči, da se je vsakomur prikupil na prvi pogled. Graščaki, ki jih je obiskal Čičikov, so sentimentalni bedak Manilov, sovražni in popadljivi Sobakjevič, skopuh Pljuškin, bojovita Korobočka, poklicni goljuf in obrekovalec Nozdrjov. Kar se poveca komičnost samega Čičikova je nasprotje med odličnostjo njegovega nastopa in kriminalno naravo njegovih kupčij. Ko opravlja delikaten posel, začena pogovor o zadevi s primerno previdnostjo. Na koncu nestrpnost Čičikova, da bi hitro obogatel, prekosi njegovo previdnost: blekne besedo preveč tam, kjer bi bilo najbolje molčati. Posledica tega je, da pridejo njegovi čudni nakupi na dan in isto mesto, ki ga je v začetku sprejelo kot vzor očarljivosti nadvse prikupnega gentlemana, kar plane pokonci v ogorčenih govoricah. Čičikov je dovolj pameten, da izgine: v naglici odpotuje ob koncu prve knjige, edine, ki jo je Gogolj končal.

VIRI IN LITERATURA

1. Nikolaj V. Gogolj: Mrtve duše. Zbirka "Sto romanov®". Cankarjeva založba v Ljubljani 1965. Sprema beseda "Nikolaj Vasiljevič Gogolj®" napisal Ivan Prijatelj, str. 5-38. Sprema beseda "Tragična komedija®" napisal Dušan Pirjevec, str. 39-71
2. Janko Lavrin: Panorama ruske literature. Mladinska knjiga. Ljubljana 1979. Str. 71-87
3. Janko Kos: Književnost. Učbenik literarne zgodovine in teorije. Založba Obzorja Maribor 1989. Str. 321,323
4. Janko Kos: Pregled svetovne književnosti. Državna založba Slovenije. Ljubljana 1986. Str. 206-207
5. Kolšek, Kos, Lah, Logar, Šimenc: Berilo 2. Založba Obzorja Maribor 1988. Str. 169
6. Stanko Janež: Zgodovina slovenske književnosti. Založba Obzorja. Maribor 1957. Str. 271